

OCENA

rozprawy doktorskiej Pani mgr Bożeny Soleckiej nt. „Kształtowanie cyfrowych kompetencji nauczycieli w systemie wspomagania rozwoju edukacji”, napisanej pod opieką naukową promotora Pani dr hab. prof. UZ Wielisławy Osmańskiej-Furmanek w Instytucie Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze

Oceniana praca doktorska ma charakter empiryczny, a poddana eksploracji badawczej problematyka zdiagnozowania zjawiska kształtowania cyfrowych kompetencji nauczycieli w systemie wspomagania rozwoju edukacji, jest zagadnieniem aktualnym oraz interesującym zarówno pod względem poznawczym, jak i aplikacyjnym.

Analizę a następnie ocenę dysertacji przedstawię w kilku odrębnych częściach i zakończę ją wnioskiem.

1. Konstrukcja pracy

Rozprawa doktorska, będąca przedmiotem oceny, składa się z czterech rozdziałów, wstępu, podsumowania i bibliografii oraz załączników; liczy w sumie ponad 300 stron.

Pierwsze dwa rozdziały zawierają teoretyczne podstawy badań własnych. Pierwszy z nich zawiera zagadnienia związane z procesem kształtowania cyfrowych kompetencji nauczycieli w perspektywie potrzeb społecznych. Szeroko przedstawiono różnorodność ujęć teoretycznych kompetencji nauczycielskich. Rozdział drugi został poświęcony systemowi wspomagania rozwoju edukacji w ujęciu orientacji humanistycznej, wskazując jego genezę i kontekst współczesnego modelu edukacji; scharakteryzowano także szkołę jako organizację uczącą się oraz zasoby systemu wspomagania edukacji.

Rozdział trzeci zawiera koncepcję metodologiczną badań własnych, w której przyjęto strategię badań idiograficznych z wykorzystaniem, jak pisze doktorantka „paradygmatu interpretatywnego”.

Bibliografia użyta w redakcji dysertacji liczy około 150 źródeł, głównie polskojęzycznych, około 150 źródeł (artykułów i referatów) znalezionych w sieci globalnej

oraz kilkadziesiąt aktów prawnych. Prac anglojęzycznych jest niewiele. Bibliografia została dobrana do pracy zgodnie z intencjami autorki - zawiera głównie pozycje zwarte oraz artykuły. W bibliografii można znaleźć zarówno pozycje klasyczne, jak i najnowsze publikacje (z okresu ostatnich pięciu lat) opracowane przez pedagogów, w tym dydaktyków, pedeutologów, specjalistów w zakresie zarządzania, statystyków a także socjologów, psychologów oraz metodologów. Większość z cytowanych publikacji ma charakter pierwotny. Jednak zdarza się, że autorka np. cytując Davida Carr (s. 14) cytuje źródło wtórne autorstwa S. Dylaka lub pisząc o badaniach Jana van Dijka (s. 38) cytuje A. Ogonowską (2016). Doktorantka skorzystała ze swego prawa do własnego spojrzenia na analizowany problem badawczy oraz prawa do opracowania spójnej i oryginalnej koncepcji w oparciu o własny wybór literatury przedmiotu.

Konstrukcja pracy jest prawidłowa, a zawartość merytoryczna treści pracy oraz procedura metodologiczna nie budzą większych zastrzeżeń. Część teoretyczna rozprawy pozostaje we właściwej proporcji do części empirycznej. Całość pracy cechuje względna przejrzystość, spójność logiczna i komunikatywność językowa.

2. Ocena podstaw teoretycznych zaprojektowanych badań

Teoretyczna część pracy powinna posiadać szczególną wartość źródłową, starannie opracowaną, uporządkowaną i przemyślaną. Najważniejszym pojęciem charakteryzowanym w pracy są „kompetencje nauczyciela”, dlatego autorka odniosła się do wybranych teorii kompetencji nauczycielskich, uwzględniających ich ewolucję w wyniku przemian cywilizacyjnych autorstwa np. S. Dylaka, W. Strykowskiego, M. Taraszkiewicza, M. Czerepaniak-Walczak, czy M. Dudzikowej, pochodzących często z lat dziewięćdziesiątych. Autorka jest zainteresowana jednak pojęciem „kompetencji cyfrowych nauczyciela”, dlatego skorzystała z badań J. Dijka, egzemplifikujących rolę motywacji jako czynnika decydującego o użytkowania technologii cyfrowych i kształtowaniu kompetencji cyfrowych. Wykorzystując teorię rozwoju zawodowego Ch. Daya poddała rozważaniom kwestie rozwoju zawodowego nauczycieli w kontekście wyzwań edukacyjnych. W oparciu o ujęcia np. R. Kwaśnicy, W. Prokopiuka, J. Kuźmy, Cz. Banacha, B. Śliwerskiego czy D. Zając opisała uwarunkowania rozwoju zawodowego nauczyciela oraz zróżnicowane postrzeganie etapów drogi zawodowej pedagogów. Wskazała także na znaczenie doskonalenia cyfrowych kompetencji w procesie awansu zawodowego nauczycieli.

Kolejnym ważnym zagadnieniem, któremu autorka poświęciła wiele miejsca w swej pracy był system wspomagania rozwoju edukacji w ramach orientacji humanistycznej, z tego

powodu skorzystała z Modelu Wspomagania Rozwoju w ujęciu B.M. Kaji a także z teorii systemu i jego wyróżników A. Lewina oraz stanowiska Cz. Banacha, ujmującego edukację jako wartość społeczną. Scharakteryzowała szkołę jako organizację uczącą się, w oparciu o teorię „piątej dyscypliny” P.M. Senge, który postuluje ścisły związek między systemem edukacji a dominującym systemem zarządzania organizacją, wskazując na trzy podstawowe umiejętności w procesie uczenia się: rozbudzenie aspiracji, prowadzenie wnikliwych rozmów oraz rozumienia złożoności. Autor podkreśla znaczenie „kompensującego sprzężenia zwrotnego” w zarządzaniu, czyli negatywnej reakcji systemu na wprowadzoną zmianę. Następnie doktorantka scharakteryzowała zasoby systemu wspomagania rozwoju edukacji, do których zaliczyła: ośrodki doskonalenia nauczycieli, biblioteki pedagogiczne, ośrodki doradztwa metodycznego oraz poradnie psychologiczno-pedagogiczne. W tej części dotyczącej zarządzania edukacją doktorantka przeanalizowała następujące działania podejmowane przez system wspomagania rozwoju edukacji: wspomaganie funkcjonowania szkół i placówek oświatowych, tworzenie sieci współpracy i samokształcenia, doradztwo metodyczne oraz doskonalenie zawodowe nauczycieli. Autorka odniosła się także do funkcjonowania systemu rozwoju edukacji w trakcie pandemii SARS-Cov-19 w latach 2020-2021, analizując rozwiązania rekomendowane przez MEN a także wyniki badań następujących organizacji: Fundacji „Centrum Cyfrowe”, Instytutu Spraw Publicznych, Uniwersytetu im. A. Mickiewicza, Polskiego Towarzystwa Edukacji Medialnej oraz Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego.

3. Analiza koncepcji metodologicznej badań własnych

Poziom naukowy rozprawy w zasadniczym stopniu zależy od przyjętej przez autorkę koncepcji metodologicznej badań własnych.

Procedura metodologiczna została przedstawiona w rozdziale trzecim dysertacji. Doktorantka skorzystała z wielu polskich prac metodologicznych oraz kilku prac zagranicznych np. N. Denzina i Y. Lincoln, w celu skonstruowania spójnego projektu badań idiograficznych. W tym humanistycznym ujęciu doktorantka wskazała na skorzystanie z „paradygmatu interpretatywnego, jako sposobu poznania rzeczywistości” (s. 148). W związku z tym skupiła się na: „fenomenologicznym badaniu zjawisk...; hermeneutyce, ...; interakcjonizmie symbolicznym...; społecznym konstruktywizmie...; etnografii organizacji...”. Przedmiotem badań uczyniła „proces tworzenia i przekształcania rzeczywistości przez aktywne, działające w niej podmioty” a celem „poznanie rzeczywistości kształtowania cyfrowych kompetencji nauczycieli w kontekście aktywności systemu

wspomagania rozwoju edukacji” (s.148). Należy pamiętać, że badania idiograficzne są prowadzone „tu i teraz” a zatem nie można uogólniać uzyskanych w nich wyników na populację generalną. Strategia badawcza opisana na s. 145-148 jest bardzo ambitna i sugeruje wnikliwe analizy wypowiedzi respondentów oraz ich interpretacje.

Doktorantka na potrzeby badań sformułowała trzy główne problemy badawcze oraz związane z nimi szczegółowe pytania badawcze. Pierwszy główny problem badawczy dotyczył pytania o potrzeby nauczycieli w zakresie kształtowania cyfrowych kompetencji, drugi o treści i formy szkoleniowe ośrodków doskonalenia nauczycieli a trzeci pytania o poziom satysfakcji nauczycieli korzystających z oferty instytucji wspomagających system rozwoju edukacji. Przyznaję, że szczegółowe problemy badawcze dla ostatniego głównego problemu badawczego niekoniecznie nawiązują do tego poziomu satysfakcji. Trudno było mi doszukać się w skonstruowanych narzędziach pytań, o ten poziom satysfakcji. Brak jest także ocen materiałów szkoleniowych dla nauczycieli, metod kształcenia i czasu zajęć, a także tego, co nauczyciele zyskali na tych szkoleniach i co osiągnęli?

W celu uzyskania rzetelnych wyników badań doktorantka skorzystała za M. Krajewskim z „metod: wywiadu i obserwacji (jakkolwiek na s. 156 doktorantka dwukrotnie pisze o stosowaniu techniki obserwacji a nie metody) a dokładnie użytymi technikami były: indywidualny wywiad swobodny ze standaryzowaną listą poszukiwanych informacji, (dotyczących kompetencji przedmiotowo-metodycznych, kompetencji uczenia się przez Internet oraz kompetencji tworzenia zasobów edukacyjnych i dzielenia się nimi), indywidualny wywiad swobodny ukierunkowany (oba te wywiady miały postać wywiadów pisemnych) oraz obserwacja „uczestnicząca”, którą prowadziła jako uczestniczka szkoleń (ale nie wiadomo w jakiej roli: uczestnik pełnoprawny, uczestnik słabo utożsamiający się z obserwowaną grupą czy obserwator bezpośredni, ale nie będący członkiem obserwowanej grupy?). Narzędzia do prowadzenia wywiadu nazywa: „scenariuszami” (s. 152-153, 155). Doktorantka nie skorzystała z wybranej teorii transkrypcji do analiz wyników wywiadu, ale za to korzystała „z notatek badacza, sporządzanych na bieżąco a następnie uzupełnianych po zakończonym wywiadzie” (s.156). Bardzo proszę o wyjaśnienie tego zagadnienia: jak przebiegało prowadzenie wywiadów? co zawierały notatki i jak wzbogaciły analizę i interpretację wyników badań?

Analizie poddano treści cyfrowych dokumentów diagnozowanych instytucji, umieszczonych na ich portalach internetowych a dotyczących celów i zadań ośrodków, ich struktury organizacyjnej, realizowanych aktywności, form, metod i środków działania (s. 163, tabele 3.5 i 3.6). Użyto w tym celu kwestionariusz analizy dokumentów zawierający tzw.

klucz kategorizacyjny związany z kulturą organizacyjną oraz ofertą szkoleniową diagnozowanych instytucji.

Krytycznym punktem każdego badania empirycznego jest sposób doboru próby badawczej i jej liczebność. W sumie badaniom poddano N=13 osób, wśród których było 10 nauczycieli (w tym 8 kobiet i 2 mężczyzn) oraz 3 pracowników (2 kobiety i 1 mężczyzna) zespołów kierowniczych ośrodków doskonalenia nauczycieli. Nauczyciele pochodzili z publicznych szkół podstawowych z terenu powiatu polkowickiego województwa dolnośląskiego – postrzeganego przez doktorantkę nie jako „miejsce”, ale jako „typologia cech i zagadnień podlegających badaniu”. Nauczyciele, którzy wykazywali dodatkowo różne aktywności w innych instytucjach edukacyjnych niż szkoła, wzajemnie typowali się do badań i ich liczba (N=10) według doktorantki stanowi wysycenie różnorodności cech nauczycieli poddanych badaniom. Natomiast skład nauczycieli, pełniących kierownicze funkcje urzędnicze był następujący (N=3): na szczeblu lokalnym: pracownik Powiatowego Ośrodka Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego i Doradztwa Metodycznego w Polkowicach; na szczeblu regionalnym: pracownik zespołu kierowniczego ODN we Wrocławiu i na szczeblu centralnym: pracownik zespołu kierowniczego ORE w Warszawie. Badania trwały od kwietnia 2017 r. do grudnia 2018 r. i poprzedzone były badaniami pilotażowymi.

4. Ocena wartości poznawczych części empirycznej pracy

Analizę wyników badań przedstawiono w rozdziale 4, przy czym struktura tego rozdziału jest zgodna z trzema głównymi problemami badawczymi oraz związanymi z nimi pytaniami szczegółowymi.

Doktorantka starała się prowadzić analizę wyników badań w sposób kompleksowy, ogólny a w określonych przypadkach powoływała się na szczegółowe dane, uzyskane w swych badaniach. Analiza ma charakter relacji z badań z pewnym udziałem interpretacji uzyskanych informacji czy refleksji pedagogicznych. Swoje wywody doktorantka ilustrowała diagramami, starając się zwiększyć przejrzystość swego wywodu. Zgodnie ze wcześniejszymi założeniami autorka rozpoczęła swą analizę od potrzeb nauczycieli w procesie kształtowania kompetencji cyfrowych w zakresie przedmiotowo-metodycznym, poprzez kompetencje uczenia się przez Internet, kompetencje w zakresie tworzenia zasobów edukacyjnych i dzielenia się nimi, (niepotrzebnie używa w odniesieniu do mediów cyfrowych oraz materiałów dydaktycznych z nimi związanych, jakkolwiek autorka użyła pojęcia: pomoce dydaktyczne (s.187)). Dane te zostały uzyskane w wyniku przeprowadzenia wywiadów z nauczycielami.

Kolejny podrozdział dotyczy wyników analizy wywiadów z osobami funkcyjnymi, zatrudnionymi w instytucjach wspomagania rozwoju edukacji różnych szczebli. Dokonano diagnozy oferty szkoleniowej Powiatowego Ośrodka Poradnictwa Psychologiczno-Pedagogicznego i Doradztwa Metodycznego w Polkowicach w aspekcie jego kultury organizacyjnej. Autorka szczegółowo analizuje organizację pracy tej instytucji, zadania i funkcje zatrudnionych specjalistów, podejmowane działania, współpracę terenową z innymi organizacjami, tematyki ofert szkoleniowych. Okazało się, że krótkie formy szkoleniowe są organizowane w najbardziej efektywnej formie jaką są warsztaty. Doktorantka wymienia także inną formę szkoleń w postaci konferencji, ale nie wiadomo, czy oprócz zaproszonych referentów uczestnicy szkoleń mogą sami na nich wystąpić i podzielić się swoim doświadczeniem pedagogicznym.

Doktorantka opisuje także sposoby rekrutacji do udziału w szkoleniach, monitorowanie ofert doskonalących, ich uaktualnianie oraz sposoby ewaluacji szkoleń.

Kolejne diagnozy dotyczą oferty szkoleniowej Dolnośląskiego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli we Wrocławiu w aspekcie jego kultury organizacyjnej i w swojej strukturze podobne są do analizy organizacji edukacyjnej w Polkowicach, oczywiście przy uwzględnieniu jej bogatszej i szerszej oferty a także silniejszego oddziaływania na organizacje edukacyjne w całym województwie dolnośląskim.

Pracę kończy „Podsumowanie badań własnych”, w którym doktorantka odpowiedziała w sposób syntetyczny na sformułowane wcześniej trzy główne pytania badawcze oraz związane z nimi szczegółowe pytania badawcze. Jednak w przypadku odpowiedzi na pytanie dotyczące „poziomu satysfakcji” badanych nauczycieli korzystających z oferty instytucji systemu wspomagania rozwoju edukacji w zakresie kształtowania ich cyfrowych kompetencji mam uczucie niedosytu. Stwierdzenie, że „Nauczyciele mają poczucie przyrostu wiedzy i umiejętności w zakresie cyfrowych kompetencji oraz realizacji kształcenia na odległość...” (s. 274) nie informuje nas bezpośrednio, czy są usatysfakcjonowani udziałem w szkoleniach a tym bardziej nie wiemy, jaki jest poziom tej satysfakcji?

W podsumowaniu swej opinii uznaję, że podjęty przez doktorantkę temat badawczy jest rzadko eksplorowany, wymagał on przeprowadzenia żmudnych i długotrwałych badań, w tym analiz wielu dokumentów i materiałów w postaci cyfrowej a także dobrego opracowania narzędzi badawczych w eksploracjach idiograficznych w postaci kwestionariuszy wywiadów i arkusza obserwacji. Badania przeprowadzono w zakresie pedagogiki a w niej pedeutologii, ale także w zakresie zarządzania edukacją.

W trakcie prowadzenia szczegółowej i obszernej analizy idiograficznej autorka skonstruowała ważne poznawczo wnioski. Zademonstrowała tym samym rozległość i aktualność swych zainteresowań i eksploracji badawczych, przedstawiła swój warsztat badawczy i wskazała możliwości jego udoskonalenia i rozwoju, potwierdziła także umiejętność konstruowania złożonej analizy i syntezy wyników badań empirycznych w naukach społecznych, przedstawiła konkretne wnioski, które zaproponowała do wdrożenia do praktyki pedagogicznej w zakresie systemu wspomagania edukacji.

Uważam, że towarzysząca analizie zebranych danych prawidłowo skonstruowana debata pedagogiczna wskazuje na dobrą znajomość problematyki badań przez doktorantkę, a także na umiejętność prezentacji i przetwarzania danych oraz wnioskowania w samodzielnie prowadzonych przez siebie badaniach naukowych.

Podsumowując moje opinie na temat dysertacji pragnę stwierdzić, że oceniana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, a podjęty przez doktorantkę, stosunkowo trudny i ważny pod względem poznawczym, społecznym i edukacyjnym problem naukowy, wymagał gruntownego przygotowania teoretycznego oraz zastosowania w badaniach empirycznych zasad idiograficznej analizy danych. Autorka poradziła sobie dobrze z obiema trudnościami, a konstruując szczegółową analizę idiograficzną oraz przedstawiając wartościowe pod względem naukowym i praktycznym konkluzje dała dowód, iż posiada wysokie kompetencje w zakresie nauk o wychowaniu oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

5. Wniosek końcowy

Przedstawiona do oceny praca doktorska Pani mgr Bożena Solecka spełnia warunki określone w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 z późn. zm.), która z mocy art. 33 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. nr 84, poz. 455) ma zastosowanie do niniejszego przewodu doktorskiego. Opowiadam się za przyjęciem niniejszej dysertacji i w związku z tym proszę uprzejmie Radę Naukową Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Zielonogórskiego o dopuszczenie doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

